РОЗДІЛ 2.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС. МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

МОВНІ ПРАВА КОРІННИХ МАЛОЧИСЕЛЬНИХ НАРОДІВ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Алмаші М.М.,
кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри правознавства Закарпатського
Інституту ім. А.Волошина МАУП,
доцент кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету

У даній статті проаналізовано мовні права корінних малочисельних народів Російської Федерації. Визначено основні роблеми та перспективи розвитку мовних прав корінних малочисельних народів Російської Федерації.
Ключові слова: корінні народи, корінні малочисельні народи, права корінних малочисельних народів, мовні права корінних малочисельних народів.

В этой статье проанализировано языковые права коренных малочисленных народов Российской Федерации. Определены основные проблемы и перспективы развития языковых прав коренных малочисленных народов Российской Федерации.
Ключевые слова: коренные народы, коренные малочисленные народы, права коренных малочисленных народов, языковые права коренных малочисленных народов.

In the given article the linguistic rights of small indigenous nations in Russian Federation is analysed. Basic problems and perspectives of development of the linguistic rights of small indigenous nations in Russian Federation are analysed.
Keywords: indigenous nations, small indigenous nations, rights of small indigenous nations, linguistic rights of small indigenous nations.

Права корінних малочисельних народів є запорукою їх збереження, розвитку їх самобутньої культури, обрядів, традицій, звичаїв, мови та релігії. Закріплення прав корінних малочисельних народів здійснюється у багатьох країнах світу, в тому числі і в Російській Федерації. З-поміж цих прав важливе значення мають мовні права корінних малочисельних народів Російської Федерації, зокрема право на навчання рідною мовою, право на спілкування рідною мовою, право на вивчення рідної мови, право на розвиток рідної мови.

Мова є одним із ідентифікаторів унікальності та самобутності кожного народу, іноді окремі народи втрачають свою рідну мову, і починають користуватися іншою мовою, як правило, офіційною мовою держави, в якій вони проживають, або домінуючою мовою у регіоні їх проживання. При цьому втрата мови будь-якого народу є великою втратою всього людства, адже мова є частиною культури окремого народу, що є складовою культури відповідної держави, що у свою чергу є складовою загальнолюдської культури (культури всього людства). На жаль, процес втрати (вимирання чи загибелі) мов багатьох народів постійно триває на Землі. ЮНЕСКО спрямовує значні зусилля на протидію цьому процесу. При цьому має важливе значення кодифікація та вивчення мов, що зникають, а також вжиття невідкладних заходів, спрямованих на збереження таких мов та розвиток відповідного мовного середовища.

У сучасних умовах еволюції концепції корінних народів, погіршення демографічної ситуації щодо окремих корінних малочисельних народів Російської Федерації, загрози подальшого існування деяких мов корінних малочисельних народів Російської Федерації, розвитку конституційно-правового статусу корінних малочисельних народів Російської Федерації, важливого значення набуває дослідження мовних прав корінних малочисельних народів Російської Федерації.

Дана проблематика є актуальною і є предметом дослідження багатьох сучасних науковців. Серед сучасних науковців, які досліджували окремі аспекти даної проблематики, доцільно виокремити праці: І.М.Алмаші,

М.М.Алмаші, Ю.М.Бисаги [1] та Л.М.Карапетян [2]. Завданнями даної статті є: охарактеризувати мовні права корінних малочисельних народів Російської Федерації, визначити основні проблеми та перспективи розвитку у цій сфері.

Законодавство Російської Федерації про права корінних малочисельних народів ґрунтується на відповідних нормах Конституції Російської Федерації [3], Федерального закону "Про гарантії прав корінних малочисельних народів Російської Федерації" [4] № 82-ФЗ від 30 квітня 1999 р., інших федеральних законів та нормативно-правових актів Російської Федерації, а також законів та інших нормативно-правових актів суб'єктів Російської Федерації [1, с. 66]. Зокрема, ст. 69 Конституції РФ гарантує їм право жити у відповідності до визнаних міжнародних норм. Відповідно до ст. 72 Конституції РФ у спільному віданні РФ та її суб'єктів знаходиться захист традиційного середовища проживання та традиційного способу життя малочисельних етнічних спільнот.

Російська Федерація, як і багато інших сучасних країн світу, за своєю структурою населення є поліетнічною державою, на території якої проживають понад 160 етносів. Із них 45 народів є корінними малочисельними народами Російської Федерації, з яких 40 народів належать до корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу Російської Федерації. Згідно ст.1 федерального закону «Про гарантії прав корінних малочисельних народів Російської Федерації» корінні малочисельні народи Російської Федерації – це народи, які проживають на територіях традиційного проживання своїх предків, зберігають традиційний спосіб життя, господарювання і промисли, котрі нараховують у Російській Федерації менше 50 тисяч осіб і усвідомлюють себе самостійними етнічними спільнотами.

За переписом 2002 року чисельність корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу складає 248 983 особи. Найбільш чисельні з-поміж корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу – ненці (44.000 осіб), евенки (36 000 осіб), найменш чисельні – енці (209 осіб), кереки (100 осіб), ороки (199 осіб).

Переважно корінні малочисельні народи Півночі, Сибіру та Далекого Сходу ведуть традиційний спосіб життя, пов'язаний із кочовим господарюванням, мисливством, рибальством та збором дикорастучих плодів, грибів та трав.

Рівень життя більшості осіб із числа корінних малочисельних народів Півночі Російської Федерації, які проживають у сільській місцевості або ведуть кочовий спосіб життя, значно нижче від середнього по Російській Федерації. У таких осіб найменша середня тривалість життя: складала 48-49 років, а нині близько 54 років. Рівень безробіття у районах Півночі, де проживають корінні малочисельні народи у 1,5–2 рази перевищують середній по Російській Федерації [5]. Все це сприяє трудовій міграції молоді із громад корінних малочисельних народів та місць їх компактного проживання, що негативно впливає на розвиток громад таких народів, на збереження та розвиток їх рідних мов.

За своєю класифікацією корінні малочисельні народи Півночі, Сибіру та Далекого Сходу належать до різних генетичних сімей, груп та підгруп мов. Декілька мов, зокрема: юкагирська, нівхська та кетська є ізольованими мовами. Основні мовні сім'ї корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу Російської Федерації:

- Фіно-угорська мовна сім'я: ханти, мансі, вепси, саамі;
- Самодійська мовна сім'я: ненці, енці, нганасани, селькупи;
- Тунгусо-маньчжурська мовна сім'я: нанайці, негідальці, ороки, орочі, удегейці, ульчі, евени, евенки;
  Чукотсько-камчатська мовна сім'я: чукчі, коряки, кереки, алюторці, ітельмени;
- Тюркська мовна сім'я: кумандинці, шорці, теленгіти, тубалари; тофалари, телеути, чулимці, долгани, тувинці-тоджинці, сойоти;
- Ескімосько-алеутська мовна сім'я: ескімоси та алеути.

Із 40 мов корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу майже половина перебувають на межі існування.

Непогано зберегли свої мови: ненці, долгани, чукчі, тувинці-тоджинці. Більш краща ситуація з мовами у хантів, коряків, евенів. Негативна ситуація щодо рідної мови, зокрема, у евенків, селькупів, нанайців, шорців, саамі.

Мови 13 корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу знаходяться на межі існування. Це мови корінних малочисельних народів, які нараховують менше двох тисяч осіб, зокрема: орочі, юкагири, нівхи, кети, енці, нганасани, алеути, удегейці, ескімоси. Для всіх цих мов необхідно створити належні умови для їх збереження і подальшого розвитку [6]. Важливе значення для забезпечення належної реалізації мовних прав корінних малочисельних народів Російської Федерації має здійснення конкретних заходів та прийняття законопроектів, спрямованих на ліквідацію дискримінації стосовно застосування мов корінних малочислених народів.

Нині фундаментальними актами, що регламентують мовну політику щодо мов корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу є Конституція Російської Федерації, Конституції суб'єктів Російської Федерації, федеральні закони, зокрема Закон «Про освіту» від 10 липня 1992 року [7], Закон «Про мови народів Російської Федерації» від 25 жовтня 1991 року [8], Закон «Про гарантії прав корінних малочисельних народів Російської Федерації» від 30 квітня 1999 року, а також деякі інші федеральні і регіональні нормативно-правові акти, зокрема Закон Республіки Татарстан «Про мови народів Республіки Татарстан» від 8 липня 1992 року [9], Закон Республіки Башкортостан «Про мови народів Республіки Башкортостан» від 15 лютого 1999 року [10].

Конституція Російської Федерації 1993 року, у ст. 68, п.3 гарантує права всім народам Російської Федерації на збереження рідної мови, створення умов для

його вивчення та розвитку. Закон РФ «Про освіту» розширив перелік суб'єктів, які мають право і можливість задовольняти свої інтереси та цілі в освіті, гарантує використання у шкільному процесі національних мов та культур. Федеральний закон «Про мови народів Російської Федерації» визнає рівноправність мов всіх народів, гарантує захист їх державою і право прийняття суб'єктами федерації власних рішень про правовий статус мов народів, які проживають на їх території та заходи по їх підтримці.

Особливий захист держави гарантується мовам корінних малочисельних народів. За створення умов для їх збереження і розвитку законом «Про мови народів Російської Федерації» встановлюється пряма відповідальність вищих органів федеральної влади. Після прийняття низки федеральних і регіональних нормативно-правових актів у системі національної освіти відбулися значні зміни, у ряді регіонів було відкрито дошкільні та загальноосвітні установи, в яких здійснюється викладання рідних мов і культур корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу. Крім того, збільшилася кількість середніх і вищих професійних педагогічних вузів, в яких викладають мови корінних малочисельних народів Російської Федерації.

Проте, незважаючи на вжиті заходи, заплановані цілі зі збереження та розвитку рідних мов корінних малочисельних народів не досягнуті. Більшість дітей та молоді корінних малочисельних народів Російської Федерації нині не володіють рідною мовою і відсоток знань по цим мовам не збільшується. Насамперед така ситуація склалася внаслідок відсутності мовного середовища та носіїв мови у місцях компактного проживання корінних малочисельних народів, недостатності кваліфікованих викладачів мов корінних малочисельних народів та відсутності навчально-методичних матеріалів «нового покоління» для дітей, що не володіють рідною мовою.

Нині переважно видаються та перевидаються підручники, методичні посібники для дітей, що володіють рідною мовою. Проте, у цій сфері є чимало проблем, так із 23 мов корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу жодна мова не є мовою навчання у школах. Всі 23 мови викладаються тільки як предмет «рідна мова», факультатив чи кружок.

Деякі регіональні управління освіти не приділяють належну увагу проблемам освіти корінних малочисельних народів; керівники цих установ ігнорують як потреби і бажання населення, так і положення федерального законодавства та міжнародного права. Це проявляється у відсутності предметів рідної мови та національної культури у базисних навчальних планах загальноосвітніх установ, що затверджуються органами управління освіти у багатьох суб'єктах Російської Федерації. Наприклад, у Кемеровській області, предмет «Рідна мова» корінних малочисельних народів Сибіру (телеутів та шорців) виключається із навчального плану загальноосвітньої установи як обов'язковий предмет і йому надається статус факультативу і кружка. Вчителі шорської і телеутської мов у Кемеровській області отримують мізерну зарплату. У Мурманській області викладання саамської мови закінчується на рівні початкових класів.

У Томській, Тюменській областях і в Республіці Хакасія рідна мова корінних малочисельних народів Півночі (ханти, мансі, чулимці, шорці) відсутня як предмет. Це також в окремих випадках стосується й інших мов корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу. В Амурській, Читинській, Кемеровській областях не вирішені проблеми курсової підготовки викладачів рідних мов та національної культури корінних малочисельних народів, рідко проводяться конференції, семінари та стажування по мовам корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу.

Отже, реалізація законодавства Російської Федерації з питань захисту мовних прав корінних малочисельних народів є утрудненою, існує чимало проблем у цій сфері, питання збереження всіх автентичних мов корінних малочисельних народів Російської Федерації є надзвичайно актуальним.

У сфері збереження та розвитку мов корінних малочисельних народів важливе значення має розробка та реалізація програм, спрямованих на заохочення розширення можливостей використання таких мов у мережі засобів масової інформації, в тому числі на радіо та телебаченні. У багатьох суб'єктах Російської Федерації, в яких проживають корінні малочисельні народи Півночі, Сибіру та Далекого Сходу розробляються програми, спрямовані на розширення можливостей використання їх мов у інформаційному просторі.

Деякі науково-дослідні інститути та вищі навчальні заклади здійснюють заходи із документування мов корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу Російської Федерації (Московський державний університет ім. М.В.Ломоносова, Томський державний університет), створюються електронні навчальні посібники та словники. Наприклад, на освітньому порталі Ханти-Мансійського автономного округу (портал корінних малочисельних народів Півночі) розміщені словники хантийської та мансійської мов. Здійснюється радіомовлення на мовах корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу у місцях їх компактного проживання, зокрема у Республіці Саха (Якутії), Республіці Бурятія, Ханти-мансійський автономний округ. В Ямало-Ненецькому автономному округу на базі Національної електронної бібліотеки Ямало-Ненецького автономного округу заплановано формування повнотекстових ресурсів на ненецькій мові. На сайті Арктичного державного інституту культури Республіки Саха (Якутії), є рубрика на евенській мові.

Нині на основі федеральної програми Соціально-економічного розвитку Півночі, Сибіру та Далекого Сходу Російської Федерації до 2015 року і Комплексного плану заходів з підготовки та проведення Другого десятиліття корінних народів світу розробляються програми з розширення можливостей використання мов корінних малочисельних народів у рамках всіх засобах масової інформації, зокрема на радіо та телебаченні.

У 2007 році Російський комітет Програми ЮНЕСКО «Інформація для всіх» спільно з Міжрегіональним

центром бібліотечної співпраці започаткували новий напрямок діяльності – «Розвиток багатомовності в Інтернеті». У цьому новому напрямку діяльності велика увага приділяється мовам корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу Російської Федерації.

Важливе значення для збереження та розвитку мов корінних малочисельних народів Російської Федерації має надання підтримки діючим та створення нових центрів з вивчення мов корінних малочисельних народів. У місцях компактного проживання корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу функціонує 1190 денних загальноосвітніх шкіл. У школах і дошкільних закладах вивчаються як предмет, а факультативно як кружок 23 рідні мови корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу. У загальноосвітніх закладах введені предмети етнокультурного спрямування, зокрема: національна культура, національні кружки з декоративно-прикладного мистецтва.

В Амурській області в евенкійських школах організовано профільне навчання за напрямками «Риболов – мисливець» та «Оленяр». Підготовку педагогічних кадрів для викладання мовами корінних малочисельних народів Російської Федерації здійснюють 12 вищих навчальних закладів та 14 середніх спеціальних закладів. Особлива роль у підготовці кадрів належить Інституту народів Півночі Російського державного університету імені А.І. Герцена. На 20 факультетах цього університету навчається біля 700 студентів із регіонів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу. У Новокузнецькому державному педагогічному інституті з 1999 року функціонує відділення шорської мови. У Республіці Бурятія в Бурятському державному університеті функціонує північне відділення, на якому навчаються майбутні викладачі мови, зокрема евенкійської мови. У Республіці Саха (Якутія) в Якутському державному університеті діє північне відділення, на якому навчаються майбутні викладачі евенкійської, евенської та юкагирської мов.

У рамках спеціальності 0312 «Викладання у початкових класах» введена додаткова підготовка у сфері рідної (національної) мови та літератури в Норильському педагогічному училищі на Таймирі. У робочі навчальні плани введені нові дисципліни, зокрема: «Етнографія», «Уроки предків». У Мурманській області введено у школах предмет «Людина та національна культура».

У Санкт-Петербурзькому філіалі видавництва «Просвещеніє» видають літературу на 20 мовах корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу. Видання навчально-методичної літератури здійснюється за рахунок федерального і регіональних бюджетів. Також навчально-методична література на мовах корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу видається і в регіональних видавництвах.

У Республіці Саха (Якутія) Федеральна державна наукова установа «Інститут національних шкіл Республіки Саха (Якутія)» за підтримки Бюро ЮНЕСКО в Москві та Міністерства освіти Республіки Саха (Якутія) розробила моделі експериментальних підручників для кочових шкіл на рідних мовах корінних малочисельних народів Півночі [6].

Належна значення проблематиці мовних прав корінних малочисельних народів приділяє регіональна влада Республіки Саха (Якутія). Так, діє Закон Республіки Саха (Якутія) «Про статус мов корінних малочисельних народів Півночі Республіки Саха (Якутія)» від 20 лютого 2004 року [11], у преамбулі якого зазначено, що мови корінних малочисельних народів Півночі – національне надбання Російської Федерації і Республіки Саха (Якутія), вони знаходяться під захистом держави. До мов корінних малочисельних народів Півночі Республіки Саха (Якутія) належать долганська, чукотська, евенкійська, евенська та юкагирська мови. Республіка Саха (Якутія) сприяє розвитку мов корінних малочисельних народів Півночі. Цей закон спрямований на створення умов для збереження, рівноправного і самобутнього розвитку мов корінних малочисельних народів Півночі. Згідно ст. 2 вищезгаданого Закону Республіка Саха (Якутія) гарантує корінним малочисельним народам Півночі незалежно від їх чисельності рівні права на збереження і всебічний розвиток рідної мови, свободу вибору та використання мови спілкування, виховання та навчання дітей. Відповідно до ст.. 3 вищезгаданого Закону на території Республіки Саха (Якутія) мови корінних малочисельних народів Півночі є офіційними у місцях компактного проживання цих народів і можуть використовуватися в офіційних сферах спілкування на рівні з державними мовами Республіки Саха (Якутія).

Важливе значення для забезпечення належної реалізації мовних прав корінних малочисельних народів має фінансування та підтримка механізмів спеціальних проектів, що розробляються корінними малочисельними народами, що мають на меті забезпечити більш широке застосування мов, які знаходяться на межі існування, і запобігання зникненню таких мов. Розроблений та затверджений Урядом Російської Федерації Комплексний план заходів із підготовки та проведення другого Міжнародного десятиліття корінних народів світу передбачає здійснення заходів, спрямованих на збереження, використання і розвиток мов корінних малочисельних народів Півночі, Сибіру та Далекого Сходу Російської Федерації. Серед цих заходів можна виокремити: проведення щорічного моніторингу функціонування мов корінних малочисельних народів Російської Федерації в навчальних закладах, в яких функціонують загальноосвітні програми з етнокультурними компонентами, розробка проекту нової номенклатури форм отримання освіти дітьми, що ведуть кочовий спосіб життя, як різновидів денної, денно-заочної та заочної форм отримання освіти.

У багатьох суб'єктах Російської Федерації також розроблені регіональні програми з підтримки мов корінних малочисельних народів.

З метою забезпечення розвитку мов корінних малочисельних народів Російської Федерації доцільно проводити консультації Уряду Російської Федерації з корінними малочисельними народами і Постійним форумом організації всесвітньої конференції з лінгвістичного

розмаїття, мов корінних народів, самобутності та освіти, що може стати вагомим внеском у Програму дій на друге Міжнародне десятиліття корінних народів світу.

За даними соціологічних досліджень понад 97 % росіян вважають критичною ситуацію щодо корінних народів Крайньої Півночі, Сибіру та Далекого Сходу [2, с. 74], а тому належне забезпечення їх прав, в тому числі і мовних прав, має важливе значення для їх подальшого існування.

Основними проблемами мовних прав корінних малочисельних народів Російської Федерації, зокрема, є: загроза зникнення (вимирання) рідних мов деяких корінних малочисельних народів; потреба прийняття нових регіональних програм, у регіонах компактного проживання корінних малочисельних народів, спрямованих на заохочення розширення можливостей використання рідних мов корінних малочисельних народів у мережі засобів масової інформації; відсутність належної кількості регіональних центрів з вивчення мов корінних малочисельних народів; недосконаліть гарантій реалізації мовних прав корінних малочисельних народів.

Існують перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямку, зокрема, щодо: захисту природних прав корінних малочисельних народів Російської Федерації; реалізації прав корінних малочисельних народів Російської Федерації; порівняльно-правового аналізу мовних прав корінних малочисельних народів в Російській Федерації та інших країнах.

Основними перспективами розвитку мовних прав корінних малочисельних народів Російської Федерації, зокрема, є: створення механізму запобігання зникненню (вимиранню) рідних мов деяких корінних малочисельних народів; загроза зникнення (вимирання) рідних мов деяких корінних малочисельних народів; створення та реалізація регіональних програм, у регіонах компактного проживання корінних малочисельних народів, спрямованих на заохочення розширення можливостей використання рідних мов корінних малочисельних народів у мережі засобів масової інформації, в тому числі на радіо та телебаченні; створення нових регіональних центрів з вивчення мов корінних малочисельних народів; вдосконалення гарантій реалізації мовних прав корінних малочисельних народів.

Мовні права корінних малочисельних народів Російської Федерації закріплено у федеральному та регіональному законодавстві. Проте, на практиці, реалізація мовних прав часто є утрудненою, існують проблеми з реалізацією цього права в окремих суб'єктах Російської Федерації, окремі мови корінних малочисельних народів знаходяться на межі існування.

Отже, ми у даній статті охарактеризували мовні права корінних малочисельних народів, визначили основні проблеми та перспективи розвитку у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алмаші І.М. Правовий статус корінних народів: Монографія / Алмаші І.М., Алмаші М.М., Бисага Ю.М. – Ужгород: Видавництво Ужгородського національного університету, 2004. – 104 с.
2. Карапетян Л.М. Федерализм и права народов: Курс лекций / Л.М. Карапетян. – М.: ПРИОР, 1999. – 112 с.
3. Конституция Российской Федерации от 12 декабря 1993 года // Российская газета. – 1993. – 25 декабря.
4. О гарантиях прав коренных малочисленных народов Российской Федерации: Федеральный закон № 82-ФЗ от 30 апреля 1999 г. // Собрание законодательства Российской Федерации. – 1999. – № 18. – Ст. 2208.
5. Образкова М. 200 лет на грани вымирания [Електронний ресурс] / М.Образкова // Режим доступу: http://www.ng.ru/regions/2010-05-14/5_north.html
6. Лиханова Ф. Положение языков коренных малочисленных народов Севера, Сибири и Дальнего Востока Российской Федерации [Електронний ресурс] / Ф.Лиханова // Режим доступу: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/EGM_ IP_ Likhanova.doc
7. Закон Российской Федерации «Об образовании» от 10 июля 1992 года // Ведомости Съезда народных депутатов Российской Федерации и Верховного Совета Российской Федерации. – 1992. – № 30. – Ст. 1797.
8. Закон Российской Федерации «О языках народов Российской Федерации» от 25 октября 1991 года // Ведомости Съезда народных депутатов РСФСР и Верховного Совета РСФСР. – 1991. – № 50. – Ст. 1740.
9. Закон Республики Татарстан «О языках народов Республики Татарстан» от 8 июля 1992 года [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://notatar.narod.ru/tzyaz.html
10. Закон Республики Башкортостан «О языках народов Республики Башкортостан» от 15 февраля 1999 года [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://mishkino-roorb.narod.ru/nacionalnoe_obrazovanie/o_yazukax_rb.doc.
11. Закон Республики Саха (Якутия) «О статусе языков коренных малочисленных народов Севера Республики Саха (Якутия)» от 20 февраля 2004 года [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://il-tumen.sakha.ru/law/865.doc